

AKCIJSKA ISTRAŽIVANJA U FUNKCIJI PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

Doc. dr. Jelena Maksimović

Sveučilište u Nišu

Filozofski fakultet

e-mail: jelena.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

Daliborka Mančić

Student master studija pedagogije

Sveučilište u Nišu

Filozofski fakultet

Sažetak:

U radu su prikazani aspekti razvoja i evaluacije programa prevencije vršnjačkog nasilja, realiziranog kao akcijsko istraživanje s učenicima četvrtog razreda osnovne škole. Osnovni cilj istraživanja usmjeren je na poticanje nastavnika na stručno i profesionalno usavršavanje, kao i upotrebu različitih modela prevencije vršnjačkog nasilja, uz stvaranje povoljne klime u razredu i optimalnih uvjeta za razvoj svakog učenika. Rad na istraživanju odvijao se u tri faze. U prvoj fazi akcijskog istraživanja osmišljavane su programske aktivnosti i sadržaji, kao i organizacija obuke nastavnika zainteresiranih da sudjeluju u projektu. U drugoj fazi akcijskog istraživanja paralelno su se odvijale realizacije aktivnosti i evaluacija samog procesa, a u posljednjoj fazi izvršena je sumativna evaluacija efekata programa, koja je obuhvatila ispitivanje mišljenja nastavnika i učenika o novinama koje je program prevencije vršnjačkog nasilja ponudio. Rezultati su pokazali da se akcijskim istraživanjem mijenja i unapređuje odgojno-obrazovna praksa, uz istovremeno aktivno sudjelovanje nastavnika, istraživača i učenika u svim fazama istraživanja.

Ključne riječi: *vršnjačko nasilje, nenasilna komunikacija, akcijsko istraživanje, konflikti i medijacija*

Uvod

Posljednjih godina često se susrećemo sa slučajevima vršnjačkog nasilja u školama, u kojima se kao akteri javljaju učenici nižih razreda. Škola kao posebna društvena institucija, mora omogućiti učenicima sigurnost, ali je mnogi pamte po nasilju, uvredama, socijalnoj izolaciji i strahu. Sa druge strane, akcijska istraživanja se smatraju novim trendom u unapređivanju odgojno-obrazovne prakse, što zaslužuje posebnu pozornost, pogotovo zato što je nedovoljan broj teorijskih radova i empirijskih istraživanja koji elaboriraju tu problematiku. Za ostvarivanje školskih promjena Joyce (Joyce in Hopkins, 2001, 59) ističe pet mogućnosti: razvoj suradničkih odnosa, korištenje rezultata istraživanja, akcijska istraživanja, inicijative za promjene kurikulumu, usvajanje novih nastavnih strategija. Svaki od navedenih pristupa može

doprinijeti unapređivanju odgojno-obrazovne prakse. Kako bi se ostvarile bitne promjene važno je potaknuti procese koji ne mijenjaju samo poneki aspekt školskog sustava, već stvaraju pretpostavke za temeljitu promjenu u načinu mišljenja i djelovanja. Potreba za provedbom akcijskih istraživanja upućuje nas na potrebu mijenjanja uloge nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu, kao i stjecanju veće uloge u nastavno-naučnom procesu. Akcijska istraživanja se promatraju kao značajno sredstvo osnaživanja nastavnika i kao sredstvo istraživanja, a kao takva ona kombiniraju šest pojmova: neposredni ciklus identificiranja problema, planiranja intervencije, primjene intervencije, evaluiranja rezultata, refleksivnu praksu, političku emancipaciju, kritičku teoriju, profesionalni razvoj, istraživanja praktičara.

Akcijsko istraživanje podrazumijeva akciju i istraživanje, poboljšanje postojećeg stanja uvođenjem novina, a u ovom istraživanju naglasak je na prevenciji vršnjačkog nasilja. U razgovoru sa nastavnicima o aktualnim problemima, uvidjeli smo da se često susreću s učenicima koji vrše nasilje i da ih zanima na koji način je moguće spriječiti učestalost vršnjačkog nasilja u školi, a možda ga i iskorijeniti. Ova diskusija je otkrila mnogo korisnih informacija za sve sudionike i iznjedrila konstruktivne prijedloge i rješenja. Akcijska istraživanja podrazumijevaju aktivno sudjelovanje svih zainteresiranih strana, što podrazumijeva da nema odvajanja uloge istraživača i onih na kojima se istraživanje vrši (Konig & Zedler, 2002). Saznavajući, mijenjajući i istražujući odgojno-obrazovnu praksu, praktičar tijekom istraživačkog procesa, otkriva problem istraživanja (Maksimović, 2010, 189-198). Akcijska istraživanja se ne provode na ljudima već s ljudima (Reason, 1994) jer upravo, razgovor sa ljudima je iskristalizirao naš problem istraživanja. Polazište je bio sam problem vršnjačkog nasilja, odnosno otkrivanje različitih modela prevencije koji će smanjiti stopu učestalosti, poboljšati klimu u razredu i školi, komunikaciju među učenicima i stvoriti optimalne uvjete za pravilan razvoj ličnosti.

Obilježja vršnjačkog nasilja u školama

Nasilje je vrlo česta pojava u današnjem društvu, problem s kojim se susreću i odrasli i djeca. Na pojavu školskog nasilja utječu sve promjene koje se događaju u političkim, socijalnim, znanstvenim i obrazovnim strukturama u društvu, ono je odraz cjelokupne situacije u društvu. U odgojno-obrazovnim institucijama, djeca izložena raznim oblicima vršnjačkog nasilja. Posljedice trpe svi: žrtva, nasilnik i oni koji prisustvuju scenama nasilja. Zato je veoma važno da svi akteri (zaposlenici, učenici, roditelji), aktivno surađuju kako bi djecu zaštitili od nasilja u školama i stvorili uvjete za njihovo sigurno odrastanje (Tomonjić i sur., 2009, 46-58). Pod nasiljem podrazumijevamo namjerno i neopravdano nanošenje štete drugome. Ponašanje kojim se nekom nanosi šteta može biti raznovrsno, ali se može klasificirati kao verbalno i neverbalno (Popadić, 2009). Nasilje se definira i kao "namjerna upotreba fizičke sile ili moći, u vidu prijetnje ili izvršenog čina, upravljenog ka sebi, drugoj osobi ili prema nekoj grupi ili zajednici, koji dovodi do ozljede, smrti, psihološke ozljede, poremećenog razvoja ili lišavanja" (Popadić i Plut, 2007, 50). Nasilje se, u *Posebnom protokolu*, definira kao "svaki oblik jedanput učinjenog ili ponovljenog, verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje za posljedicu ima stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva djece / učenika" (Posebni protokol, 2008, 8). Nasilje u školi ima različite

oblike i ne iscrpljuje se u, najčešće ispitivanom, nasilju među učenicima (vršnjačkom nasilju). Sem njega, postoji i nasilje odraslih prema učenicima, učenika prema odraslima, kao i nasilje u koje su umiješani učenika Roditelji ili prijatelji, a koje je usmjereno prema drugim učenicima ili odraslima. Posebno značajan oblik vršnjačkog nasilja u školi je ono koje se sastoji u ponovljenom maltretiranju učenika. Prema često citiranom određenju jednog od pionira u istraživanju ove oblasti, Dana Olweusa (Olweus, 1993, 9), učenik je zlostavljan kada je ponavljano i trajno izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika. On smatra da je siledžijstvo (buling) oblik agresivnog ponašanja, žrtva je ponovno izložena ovakvom ponašanju, a postoji i nerazmjernost moći. Kao najčešći oblici ispoljavanja vršnjačkog nasilja navode se verbalni, fizički i relacijski tip (Olweus, 1993; Kyriakide i sur., 2006, 781-801).

Borba protiv nasilja nad djecom, uključujući i vršnjačko nasilje, zasniva se na *Svjetskoj deklaraciji o pravima djeteta* iz 1939. godine i *Konvenciji o pravima djeteta* iz 1989. godine. Posebno moramo istaći članove 19 i 34 o obvezi države da mora poduzeti sve zakonske i socijalne mjere zaštite djecu od svih oblika nasilja, uključujući i podršku djeci i onima koji se o djeci brinu (Stanković-Đorđević, 2007, 798-811). U literaturi se mogu naći podaci o stopi nasilja među djecom, podaci o različitim istraživanjima u našoj zemlji i svijetu. Listopada 2005. godine su UNICEF, Ministarstvo prosvjete i sporta, Zavod za unapređivanje odgoja i obrazovanja i Savjet za prava djeteta, pokrenuli projekt "Moja škola-škola bez nasilja". U okviru ovog projekta je provedeno istraživanje, a rezultati pokazuju da je u posljednja tri mjeseca 80 posto učenika doživjelo neki oblik nasilja. Najzastupljenije je verbalno nasilje, a dječaci su češće žrtve, u odnosu na djevojčice (Popadić i Plut, 2007, 309-928). Na temelju podataka iz strane literature i provedenih istraživanja u Americi, Australiji, Engleskoj i Finskoj, raspon izloženosti vršnjačkom nasilju je od 15-25% (Plut i Popadić, 2007, 347-366).

U literaturi nailazimo na različite klasifikacije nasilja. U *Priručniku za primjenu Posebnog protokola* nalazimo sljedeću: (1) fizičko nasilje (stvarno ili potencijalno tjelesno povređivanje djeteta / učenika); (2) seksualno (uključivanje djece u seksualnu aktivnost koju ona ne shvataju i za koju nisu razvojno dorasla); (3) socijalno nasilje (isključivanje djeteta ili djece iz grupe); (4) emocionalno / psihičko nasilje (trenutno ili trajno ugrožavanje psihičkog i emocionalnog zdravlja djeteta) i (5) elektroničko nasilje (zloupotreba informacijskih tehnologija-mobilni, internet i dr.) (Priručnik za primjenu Posebnog protokola, 2009, 8). Sinobad (Sinobad, 2005, 20) navodi drugačiju klasifikaciju: (1) fizičko nasilje je najrasprostranjeniji vid vršnjačkog nasilja, a često je u kombinaciji s emocionalnim nasiljem. Po podacima dobivenim u istraživanjima, ovoj vrsti nasilja su izloženiji dječaci. (2) emocionalno (psihološko) nasilje vrši se verbalnim i neverbalnim napadom (prijetnjom, ruganjem, zadirkivanjem, vrijeđanjem, kveljenjem i namjernim isključenjem iz grupe). Žrtve koje doživljavaju ovu vrstu nasilja često pate od psihosomatskih oboljenja i obično su to djevojčice. (3) seksualno nasilje se odnosi na svaku situaciju u kojoj se dječak ili, češće, djevojčica tretiraju sa očiglednom seksualnom konotacijom. Seksualno nasilje podrazumijeva fizički kontakt (dodirivanje intimnih dijelova tijela, podizanje garderobe), ali su prisutne i verbalne seksualne insinuacije-neumjesna pitanja, izlaganje pornografskom materijalu i sl.

Vršnjačko nasilje u cyber prostoru je relativno nov fenomen koji posljednjih nekoliko godina zaokuplja sve veću pažnju znanstvenika, istraživača i praktičara. Određuje se kao namjerno i ponavljano ispoljavanje agresije prema drugim osobama posredstvom informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Ispoljava se putem: sms

poruka, elektronske pošte, igrice na internetu, raznih soba (chat rooms) za upoznavanje, preko foruma i socijalnih mreža, od kojih je Facebook najrasprostranjenija i najpopularnija među djecom školskog uzrasta (Popović-Čitić, 2009, 43-62).

Različiti oblici vršnjačkog nasilja i sve veća učestalost, aktualni su problem u školama i zahtijevaju angažiranje cijelog društva. Kultura mira ne gradi se preko noći. Različita su mišljenja nastavnika na koji način graditi kulturu mira i kako spriječiti nasilje u školama. Jedan broj se zalaže za uvođenje strogih kazni, dok su drugi za konstruktivnije načine rješavanja problema. Uvođenjem strožih pravila i kazni u škole, ne utječe se u potpunosti na problem nasilnog ponašanja. Takva rješenja ne odnose se na problem nesposobnosti učenika da konflikte riješiti na konstruktivan i uspješan način, naprotiv, dovode do ponavljanja prekršaja (Petakov-Vucelja, 2010, 580-591).

Kako bi ispitali učinke različitih modela prevencije vršnjačkog nasilja, proveli smo akcijsko istraživanje, a u radu ćemo predstaviti faze koje se ciklički odvijaju u svakom akcijskom istraživanju: planiranje, akcija, promatranje i refleksija.

Metodološki okvir istraživanja

Izbor problema istraživanja proizišao je iz želje za uvođenjem novina koje bi promijenile postojeće stanje, odnosno za saznanjem na koji način prevencija vršnjačkog nasilja unapređuje odgojno-obrazovnu praksu. Predmet akcijskog istraživanja je analiziranje efekata prevencije vršnjačkog nasilja u praksi, kao i efekata koji se javljaju nakon toga. Cilj akcijskog istraživanja: participacija svih sudionika, veće razmišljanje o odgojno-obrazovnoj praksi i osposobljavanje za kritičko promišljanje društvenih sposobnosti. Prilikom definiranja cilja istraživanja, važno je uzeti u obzir sam kontekst istraživanja i formulirati ga terminima koji će biti razumljivi svim sudionicima. U skladu sa problemom i predmetom istraživanja, formulirali smo sljedeće ciljeve: (1) osposobljavanje nastavnika za provođenje akcijskih istraživanja, (2) ispitivanje značaja prevencije vršnjačkog nasilja za poboljšanje klime u razredu, (3) diskusija o različitim modelima prevencije, (4) istraživanje mogućnosti primjene različitih modela prevencije vršnjačkog nasilja i akcijskih istraživanja u unapređivanju odgojno-obrazovne prakse. Istraživanje je trebalo pružiti odgovore na sljedeća pitanja: (1) na koji način učenicima prezentirati informacije o vršnjačkom nasilju, (2) kako poboljšati komunikaciju među djecom i poticati toleranciju, (3) da li se preventivnim radom može smanjiti broj slučajeva vršnjačkog nasilja i unaprijediti odgojno-obrazovna praksa, (4) kakve su reakcije učenika i nastavnika na ovakav način rada. Istraživanjem su obuhvaćeni učenici četvrtog razreda osnovne škole "Ivo Andrić" u Nišu, a provedeno je tijekom školske 2011/12 godine. Rad na istraživanju odvijao se u tri faze. U prvoj fazi akcijskog istraživanja osmišljavane su programske aktivnosti i sadržaji, kao i organizacija obuke nastavnika zainteresiranih sudjelovati u projektu. U drugoj fazi akcijskog istraživanja paralelno su se odvijale realizacije aktivnosti i evaluacija samog procesa, a u posljednjoj fazi izvršena je sumativna evaluacija efekata programa, koja je obuhvatila ispitivanje mišljenja nastavnika i učenika o novinama koje je program prevencije vršnjačkog nasilja ponudio.

Pokretanje akcijskog istraživanja

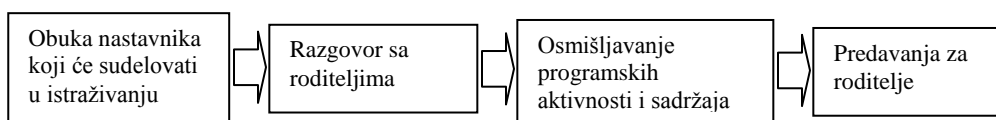
Akcijsko istraživanje je posebna vrsta istraživanja. Kao što i sam termin sugerira, objedinjuje akciju i istraživanje; odnosno u procesu istraživanja dolazi do mijenjanja postojeće odgojno-obrazovne prakse, konstrukcije saznanja i njihove implementacije (Pešić i sur., 2004). Na taj način, pokušavamo da riješimo postojeće probleme i nezadovoljstvo trenutnim stanjem, točnije da promjenama unaprijedimo odgojno-obrazovnu praksu. Akcijsko istraživanje možemo odrediti i kao proces, u kojem praktičari sustavno ispituju postojeću odgojno-obrazovnu praksu (Ferrance, 2000). Da bi se jedno akcijsko istraživanje provelo, potrebno je dobiti suglasnost svih sudionika. Naime, oni dobrovoljno sudjeluju u projektu mijenjanja postojeće prakse, a na taj način unose novine u svoj rad i stručno se usavršavaju. Upravo je jedna od najvažnijih odlika akcijskih istraživanja, sudjelovanje praktičara u istraživanju i istraživača u akciji (Lewin, 1946, 34-46; Adam, 1984). Pokretač svakog akcijskog istraživanja jeste nezadovoljstvo postojećim stanjem, odnosno potreba za promjenama koje će dovesti do unapređenja odgojno-obrazovne prakse. Meknif i Whitehead (McNiff & Whitehead, 2002) napominju da akcijsko istraživanje moramo započeti pitanjima koja polaze od unapređivanja prakse, šire obrazovne situacije i njihovog razumijevanja. Autori predlažu različite modele akcijskog istraživanja, a univerzalni je onaj koji obuhvaća sljedeće faze: planiranje, djelovanje (akciju), promatranje i refleksiju (McNiff, 2002). Faza refleksije i planiranja obuhvaća procjenu postojeće prakse, identificiranje predmeta i problema istraživanja i prikupljanje informacija, dok fazu akcije karakterizira izbor mjesta i različite strategije, odnosno načini prikupljanja i analize podataka, kako bi se detaljno sagledali svi aspekti istraživanja. U posljednjoj, fazi evaluacije, vrši se procjena uspjeha samog istraživanja, točnije utjecaj i održivost u odnosu na postavljene ciljeve. Evaluacija pruža povratne informacije za sve sudionike u istraživanju (Maksimović, 2012). Sukladno navedenim fazama, predstavljamo naš tijek istraživanja.

Faza refleksije i planiranja

U ovoj fazi akcijskog istraživanja veoma je važno naglasiti socijalni ili učesnički karakter akcijskih istraživanja. Sudionici u situaciji koja se istražuje, sudjeluju u svim fazama istraživanja. Oni ne zauzimaju neutralni položaj u odnosu na postojeću situaciju, već sudjeluju u akciji i mijenjanju odgojno-obrazovne prakse (Maksimović, 2010, 189-198). U procesu istraživanja, putem mijenjanja postojeće prakse se traga za novim saznanjima. Akcijskim istraživanjima pokušavamo saznati nešto o predmetu istraživanja, a kroz istraživačku djelatnost da ga promijenimo, razvijemo, unaprijedimo (Kundačina i Bandur, 2004). Želja svih sudionika je mijenjanje postojeće prakse, pa smo ozbiljno pristupili pripremama. Kroz diskusije, predavanja i prezentacije, objašnjena je suština akcijskog istraživanja. Akcijska istraživanja: (1) utječu na definiranje profesionalne uloge nastavnika i vještina koje on posjeduje; (2) povećavaju samopouzdanje nastavnika; (3) utječu na povećanje svijesti o radu; (4) povećavaju sklonost refleksiji; (5) mijenjaju vrijednosne sudove nastavnika; (6) utječu na bolji odnos primjenjenih teorija i prakse i (7) šire vidike nastavnika (Maksimović, 2011, 525-533).

Kao što smo naveli, istraživanjem su obuhvaćeni učenici četvrtog razreda, a odabir odjela je izvršen uz konzultaciju sa pedagogom, a na temelju analize postojećeg stanja, kao i konflikata, koji su bila učestala pojava u proteklom razdoblju. Razred ima 23 učenika 12 djevojčica i 11 dječaka. Nakon razgovora sa roditeljima učenika, osmišljavane su programske aktivnosti i sadržaji (Slika 1), kao i obuka nastavnika zainteresiranih da sudjeluju u projektu. Za roditelje je održano predavanje na temu vršnjačkog nasilja i ukazano na pozitivne ishode, koji se očekuju nakon okončanja istraživanja. Prilikom odabira sadržaja i aktivnosti, željeli smo uključimo one u kojima će učenici moći aktivno sudjelovati. Sve aktivnosti su imale za cilj upoznavanje učenika sa manifestacijama nasilja, mjerama za prevazilaženje i razvijanje samopouzdanja i empatije.

Slika 1: Planirane aktivnosti u prvoj fazi istraživanja

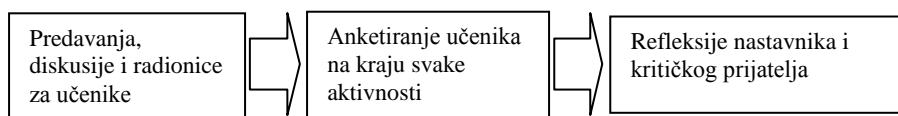

Obuka nastavnika je organizirana s ciljem da im se pruže specifična znanja o akcijskim istraživanjima, a posebnu pažnju smo posvetili vršnjačkom nasilju, mjerama i programima za prevenciju i načinima za poboljšanje klime u razredu i školi. Prezentirali smo programe koji su u svijetu dali dobre rezultate. Iskustva primijenjenih programa su pokazala da je najučinkovitiji pristup prevenciji školskog nasilja onaj koji obuhvaća sve u školi (učenike i sve zaposlene), koji počinje još u predškolskom uzrastu, odnosi se na odgojno-obrazovni program u cijelosti (ne na određene učenike ili pojedine predmete), usmjeren je na formiranje pozitivne klime u školi. Da bi preventivni program bio uspješan, važno je uključivanje učenika u davanje informacija o nasilju koje se događa, kao i pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja (Gašić-Pavišić, 2004, 168-187). Fokusirali smo se na konflikte, modele njihovog rješavanja, nenasilnu komunikaciju i medijaciju, smatrajući da će stečena znanja i vještine pozitivno utjecati ne samo na učenike, već i na nastavnike. Od 2005. godine u Srbiji je započeo veliki projekt u prevenciji školskog nasilja, pod nazivom "Škola bez nasilja - ka sigurnom i poticajnom okruženju za djecu". Realizira se suradnjom UNICEF-a s velikim brojem znanstvenih i vladinih institucija. Mnogi učitelji zahvaljujući ovom projektu posjeduju određene informacije o vršnjačkom nasilju i aktivno su sudjelovali u diskusijama koje smo vodili. Sve teme smo realizirali kroz niz predavanja, radionice, diskusije i upućivanje na relevantnu domaću i stranu literaturu, uz poseban osvrt na iskustva u svijetu. Kasnije, rad s nastavnicima se odvijao kroz diskusije o zapažanjima tijekom izvođenja aktivnosti, poticani su da razmjenjuju iskustva, kako među sobom tako is kritičkim prijateljem. Kritički prijatelj je osoba koja surađuje s nastavnicima, daje savjete tijekom istraživanja i zainteresiran je za napredovanje nastavnika. On ne procjenjuje nastavnika, već gradi odnos povjerenja, savjetuje nastavnika, pomaže ako naiđe na probleme, pruža podršku u svim fazama i daje konstruktivne prijedloge (Maksimović, 2011, 525-533).

Realizacija aktivnosti i evaluacija procesa istraživanja

U drugoj fazi akcijskog istraživanja (Slika 2) paralelno su se odvijale realizacije aktivnosti i evaluacija samog procesa. Kroz predavanja, diskusije i radionice učenici su upoznati s vrstama vršnjačkog nasilja, konfliktima, mjerama za njihovo prevladavanje, nenasilnom komunikacijom, empatijom i medijacijom. Učenici su aktivno sudjelovali, a posebno su im se svidjele igre uloga i simulacije različitih situacija. Na kraju svake aktivnosti anketirali smo učenike, ispitujući da li im se dopao novi način rada, da li će im koristiti ono što su naučili i da li će ta znanja i vještine utjecati na promjenu u ponašanju, a tražili smo i da rangiraju suradnju u grupi. U razgovoru s učenicima, došli smo do saznanja da im prija novi način rada, sagledavati sebe i druge iz nove perspektive, da žele popraviti odnose, ne samo sa drugovima iz razreda, već i sa obitelji i drugovima izvan škole.

Slika 2: Planirane aktivnosti u drugoj fazi istraživanja

Nastavnici su vodili svoje dnevnik, zapisivali zapažanja i prilagali dječje produkte rada. Na tjednim sastancima diskutiralo se o prednostima i nedostacima ovakovog načina rada. Nastavnici su raspravljali o teškoćama s kojima su se sretali i najefikasnijim načinima za njihovo prevazilaženje. Uz osobnu refleksiju nastavnika, zapažanja je davao i kritički prijatelj, što je pomoglo da se situacija sagleda iz različitih kutova. Interesantno je napomenuti, na nastavnike je, kao motivacija, djelovalo oduševljenje učenika i njihovo aktivno sudjelovanje, pa su nastavnici sami korigirali aktivnosti i tragali za dodatnom literaturom. Atmosfera u razredu bila je pozitivnija, a nastavnici su primijetili promjene u ponašanju učenika koji su se ranije nasilno ponašali. Učenici su surađivali i pomagali jedni drugima, tijekom ostalih aktivnosti i sati, a ne samo tijekom ovih radionica.

Sumativna evaluacija procesa efekata programa

U trećoj fazi akcijskog istraživanja, izvršena je sumativna evaluacija efekata programa, koja je obuhvatila ispitivanje mišljenje nastavnika i učenika o novinama koje je program prevencije vršnjačkog nasilja ponudio (Tabela 1). Ispitani su i efekti programa na učestalost ispoljavanja vršnjačkog nasilja.

Mišljenje učenika o provedenim aktivnostima, ispitano je upitnikom (Tabela 2), u kojem se tražilo da navedu što im se najviše svidjelo, da li primjenjuju naučeno ("Što ti se najviše dopalo tijekom ovakovog rada?", "Da li primenjujes naučeno za rješavanje sukoba?", "Da li bi volio / la da i u buduće raditi na ovakav način, putem radionica?"). Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da se učenicima dopao ovakav način rada, posebno igre uloga i medijacija. Veliki postotak učenika je naveo suradnju u grupi

kao ono što im se najviše dopalo, što ukazuje na poboljšanje međusobnih odnosa. Svi primjenjuju naučeno u rješavanju sukoba, a voljeli bi da nastave sa ovakvim načinom rada. Prije početka istraživanja, tražili smo od učenika da rangiraju učestalost vršnjačkog nasilja, kao i dominantna oblike kojima su bili izloženi. Svaki učenik je bio izložen nekom obliku nasilja, a dominantni su: širenje neistina, prijetnje, oduzimanje novca i udaranje.

Tabela 1: Samoprocena izloženosti vršnjačkom nasilju tokom poslednja dva meseca (pre istraživanja)

	Nijednom	Jednom/dva puta	Više puta	Često se dešavalo	Ukupno
N	3	10	5	3	21
%	14,29%	47,61%	23,81%	14,29%	100%

Tabela 2: Dominantni oblici vršnjačkog nasilja (pre istraživanja)

Oblik vršnjačkog nasilja	N	%
Drugi učenici su me vrijeđali, nazivali pogrđnim imenima	15	71,42%
Pričali su laži o meni	21	100%
Udarali su me, gurali	16	76,19%
Prijetili su mi	10	47,62%
Otimali su mi novac, stvari	5	23,81%
Širili su neistine o meni putem društvenih mreža	20	95,24%
Doživio sam druge neprijatnosti	5	23,81%

Nakon istraživanja ponovno smo ispitali učenike (Tabela 3). Smanjila se stopa učestalosti, a nije bilo otimanja novca i prijetnji u proteklom razdoblju. Podaci dobiveni nakon istraživanja pokazuju da su učenici počeli da primjenjuju drugačije modele za rješavanje sukoba, kao i da su ozbiljno shvatili šta nasilje može učiniti žrtvama, a i samim nasilnicima (Tabela 4).

Tabela 3: Samoprocena izloženosti vršnjačkom nasilju tokom protekla dva meseca (nakon istraživanja)

	Nijednom	Jednom/dva puta	Više puta	Često se dešavalo	Ukupno
N	15	5	1	0	21
%	71,42%	23,81%	4,76%	0	100%

Tabela 4: Dominantni oblici vršnjačkog nasilja (nakon istraživanja)

Oblik vršnjačkog nasilja	N	%
Drugi učenici su me vrijeđali, nazivali pogrđnim imenima	5	23,81%
Pričali su laži o meni	5	23,81%
Udarali su me, gurali	2	9,52%
Prijetili su mi	0	0
Otimali su mi novac, stvari	0	0
Širili su neistine o meni putem društvenih mreža	6	28,57%
Doživio sam druge neprijatnosti	3	14,29%

Na temelju intervjua s nastavnicima došli smo do sljedećih zaključaka: učenici su aktivno učestvovali i to je ono što se nastavnicima najviše dopada, pored činjenice da je smanjena stopa učestalosti, kao i da je bolja suradnja u grupi; bilo je teškoća na početku koje su uspjeli da otklone; smatraju da je potrebno uvoditi inovacije i da je poželjno raditi na ovaj ili sličan način, što iziskuje usavršavanje nastavnika i suradnju sa stručnim suradnicima i stručnjacima izvan škole. Nastavnici su bili zainteresirani za suradnju, iznevši niz prijedloga za unapređenje projekta.

Zaključak

U istraživanju je provedena formativna evaluacija u cilju otkrivanja efekata promjena koje su unesene u odgojno-obrazovni rad, odnosno da nam ukaže na prednosti i nedostatke. Svrha evaluacije bila je da nam, tijekom procesa istraživanja, omogući dobivanje kontinuirane povratne informacije. Evaluacija je obuhvatila: praćenja

nastavnih sati od strane nastavnika, istaživač i kritičkih prijatelja, razgovore i diskusije između nastavnika istraživača, analize u kojima su bili aktivni i konstruktivni svi sudionici, ispitivanje učestalosti različitih oblika vršnjačkog nasilja prije i nakon završetka istraživanja i kritičku refleksiju nastavnika putem izvještaja. Posebna pažnja posvećena je kvaliteti odnosa samih učenika, načinu na koji oni komuniciraju i dogovaraju se.

Rezultati evaluacije i iskustva stečena tijekom istraživanja, ukazuju na neophodnost stvaranja i primjene različitih modela prevencije vršnjačkog nasilja, kao i na značaj akcijskih istraživanja. Vršnjačko nasilje je problem današnjeg društva, gotovo da je poprimilo razmjere epidemije. Škola, kao obrazovna institucija, mora stvoriti, uz angažiranje svih sudionika, sigurnu sredinu za odrastanje djece. Upravo je i istraživanje ovako osmišljeno, kako bi djelovali preventivno na učenike. Istraživanjem smo predstavili različite modele za prevenciju nasilja, koji se mogu primijeniti u školi i dati pozitivne efekte (što potvrđuje ispitivanje po okončanju procesa). Kroz održane časove tokom istraživanja, nastojali smo da djelujemo preventivno i da prezentiramo informacije o vršnjačkom nasilju, poboljšamo komunikaciju među djecom i potičemo toleranciju, smanjimo broj slučajeva vršnjačkog nasilja, osposobimo nastavnike za odabir adekvatnih modela prevencije i motiviramo da biraju drugačije načine rada. Tijekom provedenih aktivnosti uspjeli smo aktivirati učenike na suradnju, oni su aktivno sudjelovali u svim fazama i mijenjajući sebe i svoje ponašanje, mijenjali su i odgojno-obrazovnu praksu.

Provedeno akcijsko istraživanje otvara i nova pitanja: da li je promjena u ponašanju učenika stvarna ili će biti kratkotrajnog daha, odnosno da li ovakav model prevencije ima dugotrajne učinke. Pitanja i dileme koje se kristaliziraju pred nama, moguće je razriješiti novim istraživanjima u školi. Akcijsko istraživanje ne predstavlja kraj jednog procesa, već novi početak za daljnja istraživanja i mijenjanje, točnije, unapređivanje odgojno-obrazovne prakse.

Literatura

- Adam, F. (1984): *Akciono istraživanje*. Beograd: Marksistički centar.
- Ferrance, E. (2000): *Action research*. Providence: LAB at Brown University.
- Gašić-Pavišić, S. (2004): Mere i programi za prevenciju nasilja u školi. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, br. 36, str.168-187.
- Hopkins, D. (2001) *School Improvement for Real*. London: RoutledgeFalmer
- Konig, E., Zedler, P. (2002): *Qualitative Forschung*. Basel: Beltz Verlag.
- Kundačina, M., Bandur, V. (2004): *Akciona istraživanja u školi (nastavnici kao istraživači)*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
- Kyriakide, L., Kaloyirou, C., Lindsay, G. (2006): An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. *British Journal of Educational Psychology*, 76,781–801.
- Lewin, K. (1946): Action Research and Minority Problems, *Journal of Social Issues*, vol. 2(4), str. 34–46.

Maksimović, J. (2012): *Akciona istraživanja u pedagoškoj teoriji i praksi*. Niš: Filozofski fakultet.

Maksimović, J. (2011): Akciona istraživanja u službi politike vaspitno-obrazovnog fenomena. *Zbornik radova Nauka i politika*. Pale: Filozofski fakultet, str. 525-533.

Maksimović, J. (2010): Elementi i postulati akcionih istraživanja u pedagogiji. *Radovi filozofskog fakulteta*. Pale: Filozofski fakultet, str. 189-198.

McNiff, J. (2002): *Action research for professional development*. Retrieved decembar 25, 2011 from: <http://www.jeanmcniff.com/booklet1.html>

McNiff, J., Whitehead, J. (2002): *Action research: Principles and practice*. London: Routledge/Falmer.

Olweus, D. (1993): *Bullying: what we know and what we can do*. Blackwell: Oxford.

Pešić, M i sur. (2004): *Pedagogija u akciji*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.

Petakov-Vucelja, M. (2010): Prevencija nasilja u školama. *Pedagoška stvarnost*, vol. 56, br. 7-8, str. 580-591.

Plut, D., Popadić, D. (2007): Reagovanje dece i odraslih na školsko nasilje. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, bol.39, br.2, str. 347-366.đ

Popadić, D. (2009): *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.

Popadić, D., Plut, D. (2007): Nasilje u osnovnim školama u Srbiji- oblici i učestalost. *Psihologija*, vol.40,br.2, str. 309-328.

Popović-Ćitić, B. (2009): Vršnjačko nasilje u sajber prostoru. *Temida*, vol. 12, br. 3, str. 43-62.

Posebni protokol (2008), Retrieved Decembar 25, 2011 from: <http://www.mpn.gov.rs/userfiles/projekti/borba-protiv-nasilja/PosebniProtokol.pdf>

Priručnik za primenu Posebnog protokola (2009), Retrieved Decembar 25, 2011 from: <http://www.mpn.gov.rs/userfiles/projekti/borba-protiv-nasilja/PrirucnikZaPrimenuPosebnogProtokola.pdf>

Reason, P. (1994): Three approaches to participative inquiry: IN N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

Sinobad, S. (2005): Obeležja vršnjačkog nasilja u školama. *Temida*, vol. 8, br. 3, str. 19-36.

Stanković-Đorđević, M. (2007): Intrageneracijsko nasilje u školi. *Pedagoška stvarnost*, vol. 53, br. 9-10, str. 798-811.

Tomonjić, G., Blagojević-Radovanović, R., Pavlović, J. (2010): Koliko je nasilje prisutno u školi. *Pedagoška stvarnost*, vol. 56, br. 1-2, str. 46-58.

ACTION RESEARCH IN FUNCTION OF PEER VIOLENCE

Abstract:

This paper presents aspects of the development and evaluation of programs for prevention of peer violence, realized as action research with students fourth grade. The main objective of this research is aimed at encouraging teachers to vocational and professional training, and use different models of prevention of peer violence, creating a favorable climate in the classroom and the optimal conditions for the development of each student. Work on the survey was conducted in three phases. In the first phase of action research the program activities and facilities, and teacher training organizations interested to participate in the project. In the second phase of the action research took place in parallel implementation of activities and evaluation of the process, and final phase is completed summative evaluation of the effects, which included the investigation of the teacher and the student newspaper about the bullying prevention program offered. The results show that action research is changing and improving educational practice, while the active participation of teachers, researchers and students in all phases of research.

Keywords: *peer violence, nonviolent communication, action research, and conflict mediation*